

- ИЗВЕШТАЈ -

**АНАЛИЗА НА ПЕРСОНАЛНАТА ИНФЛАЦИЈА ВО Р. МАКЕДОНИЈА
КАЛКУЛАТОР ЗА ПЕРСОНАЛНА ИНФЛАЦИЈА¹**

ИЗРАБОТЕН ОД:

ЦЕНТАР ЗА ЕКОНОМСКИ АНАЛИЗИ

М-р Борче Треновски

М-р Марјан Николов

Христијан Ристески

Миле Насковски

Скопје, Декември 2010

¹ Изработката на овој проект е поддржана од Foundation Open Society Institute (OSI Zug) (во рамките на добиениот грант за зајакнување на институционалниот капацитет на ЦЕА)

Општи информации за ЦЕА

Лого:

Адреса:

ЦЕНТАР ЗА ЕКОНОМСКИ АНАЛИЗИ (ЦЕА)

Бул. Јане Сандански 63/3,
1000 Скопје, Македонија

тел: + 389 (0)2 24 44 766

моб: + 389 70 834 636

ЕДБ: 4030003479278

РБ. 5763061

Сметка:

Стопанска Банка АД Скопје

Сметка број: 200000856268559

Web страна и e-mail:

www.cea.org.mk

www.lsg-data.org.mk

info@cea.org.mk

Содржина

<i>Извршно резиме</i>	4
<i>Вовед.....</i>	8
<i>1. Инфлација (како се мери во Р. Македонија?).....</i>	9
<i>2. ЦЕА Калкулатор за персонална инфлација.....</i>	11
<i>3. Анализа на резултатите од ЦЕА калкулаторот за персонална инфлација</i>	13
<i>4. Очекувани идни резултати</i>	25

Извршно резиме

- ✓ ЦЕА калкулаторот за персонална инфлација дава можност секој индивидуално да ја пресмета нејзината/неговата персонална стапка на инфлација (прилагодена на нејзината/неговата потрошувачка кошничка), која секогаш значајно се разликува од просечната стапка на инфлација објавувана од Заводот за статистика.
- ✓ Во периодот за кој е изработен извештајот инфлацијата во Р. Македонија, а и на глобално ниво (поради глобалната финансиска криза) беше многу ниска (2009 год. крај на период на годишна основа влеговме во дефлација од -1,6% додека прв квартал 2010 од 0,7%) интересот за користење на калкулаторот за персонална инфлација во период во кој цените не само што не се зголемуваат, туку и се намалуваат, беше минимален.
- ✓ Базата врз основа на која е направен извештајот/анализа е скромна, што ни наметнува во анализата на резултатите да задржиме извесен процент на резерва. Според тоа овој прв извештај треба да претставува модел и пример за изработка на следните извештаи/анализи, кои имајќи го во предвид оправувањето на глобалната економија и очекуваниот пораст на цените ќе го зголемат интересот за пресметка на персоналната инфлација и ќе креираат репрезентативна база за изработка на релевантни анализи во иднина.
- ✓ ИТЖ (индекси на трошоците на живот) на домаќинствата во Македонија, ја “симулира“ државата како една голема фамилија од 2 милиони жители преку своите 8 подружници (Скопје, Охрид, Велес, Штип, Битола, Куманово, Струмица и Тетово) и на тој начин ја определуваат варијацијата на цените на прометот на мало. Потрошувачката која се следи е составена од 597 цени на производи и услуги кои се продаваат на мало од кои: 48 се земјоделски производи, 143 се индустриско прехранбени, 258 индустриско непрехранбени производи и 148 видови на услуги.
- ✓ Износот на персоналната инфлација претставува просек од пондерираните стапки на инфлација од сите подгрупи на производи кои се дел од Вашата потрошувачка кошничка. Пондерите во овој просек претставуваат сумите потрошени за одделните подгрупи на производи.
- ✓ Ефектите од промената на цените врз индивидуалната потрошувачката не едноставно да се утврдат бидејќи тоа во најголем дел зависи кој од ефектите (*ефектот на доход и ефектот на супституција или во краен случај намалување или откажување од потрошувачката на определени производи или услуги како и од типот на доброто, нормално, инфериорно итн.*) ќе има најголемо влијание. Имајќи ја предвид еноормно високата стапка на невработеност (во 2010 год. според НБРМ се движи околу 32%),

ниските доходи, сензитивноста на цените во однос на глобалните движења и сензитивноста на потрошувачката во однос на цените/доходот во Македонија ефектот на доход би делувал само на ограничен процент од популацијата додека во најголем дел би делувал ефектот на супституција и намалување/откажување од потрошувачката на определени производи/услуги).

- ✓ Најголем број од пресметките на персоналната инфлација (дури 67%) ја направиле индивидуи кои имаат многу низок месечен приход, во интервал од 3000 до 6000 ден. Ова јасно покажува дека општествена група која има најнизок месечниот приход е најзаинтересирана за пресметка на персонална инфлација. Ограничените можности на пазарот на труд за остварување дополнителен приход со цел да се задржи постојното ниво на потрошувачка и енормно ниските месечни приходи (3000 -6000 ден) кои ги има оваа група одат во прилог на тоа дека во најголем дел би делувал ефектот на супституција и намалување/откажување од потрошувачката на определени производи/услуги). Според тоа креаторите на економската политика при креирање мерките и политиките треба да ја имаат во предвид ранливоста на оваа општествена група на промената на цените.
- ✓ Најголем број од пресметките на персоналната инфлација (дури 66%) ја направиле индивидуи кои се невработени, додека 31% се вработени. Оваа структура исто така покажува дека невработените (кои во најголем дел се со многу низок месечен приход) се најзаинтересирани за пресметка (користење на калкулаторот) на промената на цените на производите и услугите кои се дел од нивната потрошувачка кошничка. Ограничените можности на пазарот на труд за остварување дополнителен приход со цел да се задржи постојното ниво на потрошувачка одат во прилог на тоа дека во најголем дел би делувал ефектот на супституција и намалување/откажување од потрошувачката на определени производи/услуги). Креаторите на економската политика при креирањето на економските и социјалните мерки треба да ја имаат предвид осетливоста на групата – невработени на зголемувањето на цените, имајќи предвид дека оваа социјална група тешко би можела да оствари дополнителни приходи од работен однос.
- ✓ Најголем број од пресметките на персоналната инфлација (дури 72%) ја направиле индивидуи кои се на возраст од 18 до 25 години, додека 22% се на возраст од 26 до 30 години.
- ✓ Најголем број од пресметките на персоналната инфлација (дури 72%) ја направиле индивидуи кои се самци (1 член – имајќи предвиде дека најголем дел од индивидуите се на возраст од 18 до 25 години), додека 17% (што не е за занемарување) се индивидуи од фамилии со 4 членови.

- ✓ Најголем број од пресметките на персоналната инфлација (дури 64%) ја направиле индивидуи кои имаат основно образование, додека 28% се со завршено високо образование.
- ✓ Најголема персонална инфлација (високи 7,65%) имаат индивидуите кои имаат прилично висок месечен приход од 45.000 до 48.000 денара. Можно објаснување е дека индивидуите со повисок личен доход трошат поголем асортиман на производи/услуги (тука треба да се има предвид поделбата добрата на супериорни и инфериорни и нивниот пораст на цените) - поголеми потрошувачи (додека во периодите на зголемување на цените имаат поголем простор да го задржат постојаниот обем и структура на потрошувачката дури и по повисоки цени) па според тоа порастот на цените има поголемо влијание на нивните лични буџети. Од друга страна и покрај глобалната криза и општиот пад на цените на производите/услугите постоеја некои групи на производи/услуги (*просек 2009/просек 2008* - Домоване, вода, електрика и други горива 105,2; Алкохолни пијалаци тутун 103,3; Здравје 103; Хотели и ресторани 102,2) кај кои имаше пораст на цените и нивното не може да се исклучи.
- ✓ Персоналната инфлација во групата на вработени изнесува 1,15%, додека кај невработените и студентите изнесува, незначителни 0,05%. Можно објаснување е дека вработените, за разлика од невработените и студентите се во состојба да работат повеќе, да остварат поголем доход како компензација за порастот на цените, (ефектот на доход), да не ја супституираат или намалуваат потрошувачката и покрај зголемувањето на цените на производите и услугите, со цел да го одржат постојното ниво на потрошувачка - кое се разбира заради поголемиот доход и поголемата потрошувачка е повеќе изложено на влијанието на цените.
- ✓ Персоналната инфлација во групата која има 3 и повеќе членови во фамилијата изнесува 1,73%, додека во групата која до 2 членови во фамилијата изнесува -0,02%. Можно објаснување е дека фамилиите со повеќе членови имаат поголемо и широко потрошувачко портфолио и поради тоа се позасегнати од промените на цените на одделните производи и услуги за разлика од фамилиите со помалку членови. Исто така фамилиите со повеќе членови потешко можат да прибегнат кон ефектот на супституција имајќи предвид дека се работи за голем број на производи/услуги кои го користат членови на фамилијата кои имаат различни потреби/различна возраст, а покрај тоа постојат поголем број на производи/услуги чие користење не може да се намали/престане и на тој начин да се избегне ефектот од порастот на конкретните цени.
- ✓ Најголема персонална инфлација од 1,91% имаат индивидуите кои имаат средно образование, индивидуите кои имаат високо образование имаат персонална

инфлација од 0,87%, додека индивидуите со основно образование имаат најниска персонална инфлација од 0,08%.

- ✓ Најголема персонална инфлација од 1,18% имаат индивидуите кои имаат од 26 до 30 години, индивидуите кои имаат од 31 до 45 години имаат персонална инфлација од 0,18%, додека индивидуите од 18 до 25 години имаат најниска персонална инфлација од 0,15%.
- ✓ Преку побројно посетување на сајтот на ЦЕА калкулаторот, очекуваме да ја измериме перципираната инфлација на разни групи на луѓе преку стратификација според возраст, приходи, вработеност и број на членови во фамилијата. На овој начин ќе добиеме процент кој би можел да се спореди со инфлацијата измерена од страната на Заводот на Статистика на Република Македонија и на тој начин да се постигнат неколку ефекти:
 - подлабока анализа на мерењето на инфлацијата во Македонија преку групи, подгрупи и артикли,
 - креирање препораки за евентуално ревидирање на методологијата на пресметка на инфлацијата.
 - дебата и препораки за начинот на мерење на инфлацијата по одредени групи на население.
 - дебата и предлог мерки за влијанието на порастот на цените на определени групи на производи/услуги врз определени општествени групи според - старост, вработеност, образование, доход и број на членови во фамилијата.
 - во иднина да изработуваме разни извештаи кои ќе бидат јавно достапни и ќе го зголемат Вашето знаење и информираност во овој домен.
 - Владата да донесува порелевантни политики кои ќе се базираат на квалитетни и навременни информации, а ЦЕА тимот е на располагање на Владата за подлабоки анализи од овој тип.
 - ЦЕА е спремна да врши и прилагодени анализи и студии за сите заинтересирани за ваков тип на инструменти поготово големите потрошувачки центри за што нашиот тим е спремен за соработка.
- ✓ Калкулаторот за пресметка на персоналната инфлација е достапен на веб страната на Центарот за Економски Анализи (ЦЕА) – www.cea.org.mk. Активирањето на калкулаторот се врши со кликање на “калкулатор за лична инфлација”, што се наоѓа на почетната страна (обележано со црвена боја).

На крај мораме да ја спомнеме изреката “Едни јадат ориз, други месо, трети зелка – а сите заедно јадат сарма”, ова со наједноставни зборови го објаснува начинот на кој е пресметана просечната стапка на инфлација во нашата економија. Меѓутоа овој калкулатор ќе направи промена и ќе ви овозможи да дознаете во која група припаѓате.

Вовед

Не постојат две индивидуи кои имаат иста потрошувачка кошничка, според тоа не постојат две индивидуи кои се погодени еднакво од промената на општиот пораст на цените (инфлацијата) - во спротивно доволни би биле само просечните вредности при пресметување на инфлацијата. Во зависност од структурата на потрошувачката кошница зависи и влијанието кое го има инфлацијата на истата. Од таа причина користењето на просечни вредности при пресметувањето на влијанието од општиот пораст на цените (инфлацијата) врз личната потрошувачка не претставува прецизен индикатор. Тоа значи дека потрошувачката кошница на голем број индивидуи ќе биде различна од онаа која ја зема Заводот за статистика при пресметка на просечната стапка на инфлација и тоа не заради методолошки причини туку заради различните потрошувачки навики на индивидуите на што и се базира пазарната микроекономија. За да се надмине оваа непрецизност во мерење и стапката на инфлација да може да се прилагоди на секоја индивидуална потрошувачка кошничка е креиран ЦЕА калкулаторот за персонална инфлација.

Овој калкулатор дава можност секоја поединечна индивидуа да ја пресмета нејзината/неговата персонална стапка на инфлација (прилагодена на нејзината/неговата потрошувачка кошничка), која секогаш значајно се разликува од просечната стапка на инфлација објавувана од Заводот за статистика. Ова беше причината Центарот за Економски Анализи да изработи калкулатор за персонална инфлација, достапен на нејзиниот веб сајт, кој ќе ги им овозможи на заинтересираните да го оценат поблиску влијанието на инфлацијата врз нивните персонални буџети.

Извештајот/анализата на резултатите од ЦЕА калкулаторот за персонална инфлација е составен од четири делови:

- **Инфлација (како се мери во Р. Македонија?)**
Во првиот дел е објаснет начинот на кој се пресметува стапката на инфлација од Заводот за статистика на Р. Македонија.
- **ЦЕА Калкулатор за персонална инфлација**
Во овој дел се образложени составните делови на калкулаторот за персонална инфлација кој го изработи ЦЕА тимот, и начинот на кој истиот се користи.
- **Анализа на резултатите од ЦЕА калкулаторот за персонална инфлација.**
Ова претставува централниот дел на извештакот во кој се образложени резултатите од анализата фундирана на уникатната база на податоци, која беше креирана преку перманентното користење на калкулаторот од страна на индивидуите кои истиот го користеле за пресметка на личната инфлација.
- **Очекувани идни резултати**

Во последниот дел е потенцирано значењето кое го има калкулаторот и потенцијалните сегменти во кои истиот може да се користи/надградува.

Имајќи предвид дека во периодот за кој е изработен извештајот инфлацијата во Р. Македонија, а и на глобално ниво (поради глобалната финансиска криза) беше многу ниска (2009 год. крај на период на годишна основа влеговме во дефлација од -1,6% додека прв квартал 2010 од 0,7%) интересот за користење на калкулаторот за персонална инфлација во период во кој цените не само што не се зголемуваат, туку и се намалуваат, беше минимален. Според тоа базата врз основа на која е направен извештајот/анализа е скромна, што ни наметнува во анализата на резултатите да задржиме извесен процент на резерва. Меѓутоа тоа не треба да претставува пречка за изработката на овој прв извештај, кој воедно претставува и прва ваква анализа во Р. Македонија. Според тоа овој прв извештај треба да претставува модел и пример за изработка на следните извештаи/анализи, кои имајќи го во предвид оправувањето на глобалната економија и очекуваниот пораст на цените ќе го зголемат интересот за пресметка на персоналната инфлација и ќе креираат репрезентативна база за изработка на релевантни анализи во иднина.

1. Инфлација **(како се мери во Р. Македонија?)**

Инфлацијата е процес кој го мери зголемувањето на цените на стоките и услугите во една економија.

Мерењето на инфлацијата произлегува од потребата на монетарните власти да располагаат со индикатор кој ќе ги мери варијациите на цените:

- во определен временски период (годишно, квартално) или
- месечно.

Светска практика е инфлацијата да се мери преку индекси на трошоците на живот, CPI (Consumer Price Index) мерени преку класификацијата на COICOP (*Classification Of Individual Consumption by Purpose*)².

Индексите на трошоците на живот ги мерат варијациите на цените на определени стоки и услуги (597) во нашата држава кои можат да се купат на

² COICOP (Classification of Individual Consumption by Purpose) како меѓународен стандард претставува класификација на личната потрошувачка по намена. Извор:Завод за статистика на Р.Македонија
Заводот за статистика на РМ ги следи светските практики.

територијата на Република Македонија³ од страна на домаќинствата. ИТЖ (индекси на трошоците на живот) на домаќинствата во Македонија, ја “симулира“ државата како една голема фамилија од 2 милиони жители преку своите 8 подружници (Скопје, Охрид, Велес, Штип, Битола, Куманово, Струмица и Тетово) и на тој начин ја определуваат варијацијата на цените на прометот на мало:

- потрошувачката која се следи е составена од 597 цени на производи и услуги кои се продаваат на мало од кои: 48 се земјоделски производи, 143 се индустриско прехранбени, 258 индустриско непрехрамбени производи и 148 видови на услуги.

Структурата на индексите на потрошувачки цени се состои од 12 групи, 37 подгрупи и 71 производни групи.

Пондери

Методологијата за пондерирање на индексите на трошоците на живот предвидува годишно ажурирање на артиклите, потрошувачката кошничка како и пондерите по кои се пресметуваат индексите.

Секоја година се ревидираат пондерите на индексите со кои се врши мерењето на инфлацијата. Ова ревидирање има за цел да ја рефлектира промената на однесувањето на потрошувачите и да се добие поадекватна структурата на потрошените стоки и услуги.

Пондерите во Македонија во периодот 2008-2009-2010 се:

<i>Пондери по групи</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>	<i>2010</i>
01 Храна и безалкохолни пијалаци	39.6	42	40,2
02 Алкохолни пијалаци и тутун	3.9	3.8	4,5
03 Облека и обувки	7.7	7.2	7
04 Домување, вода, електрика и други горива	12.2	12.1	11,8
05 Покуќнина, мебел, одржување на покуќнина	4.8	4.6	6,9
06 Здравје	3.1	2.8	2,9
07 Сообраќај	9	9	8,6
08 Комуникации	4.8	4.2	4,3
09 Рекреација и култура	4	3.7	3,5
10 Образование	0.7	0.7	0,9
11 Хотели и ресторани	5.1	5.2	5,2
12 Останати стоки и услуги	5	4.8	4,3

³ www.stat.gov.mk

2. ЦЕА Калкулатор за персонална инфлација

Калкулаторот за пресметка на персоналната инфлација е достапен на веб страната на Центарот за Економски Анализи (ЦЕА) – www.cea.org.mk. Активирањето на калкулаторот се врши со кликање на “**калкулатор за лична инфлација**”, што се наоѓа на почетната страна (обележано со црвена боја).

По активирање на калкулаторот се отвора неговата почетна страна. Почетната страна на калкулаторот за персонална инфлација содржи неколку полиња кои треба да се пополнат:

Поле “**Месечен приход**” – Во ова поле го избирате интервалот во кој се наоѓаат Вашите месечни примања.

Поле “**Возраст**” – Во ова поле го избирате интервалот во кој се наоѓа возраста на која се наоѓате (вашите години).

Поле “**Вработеност**” – Во ова поле избирате една од понудените состојби: вработен, невработен, студент, пензионер.

Поле “**Образование**” – Во ова поле го избирате Вашето образование од една од понудените опции – основно, средно, високо и друго.

Поле “**Број на членови во фамилијата**” – Во ова поле го избирате бројот кој одговара на бројот на Вашите членови во фамилијата.

Поле “**Период на потрошувачка**” – Во ова поле го избирате периодот (месецот) за кој ги внесувате сумите кои сте ги потрошиле, односно периодот на кој се однесува Вашата потрошувачка.

Поле “**Период за споредба**” – Во ова поле го избирате периодот со кој сакате да го споредите периодот на кој се однесува Вашата потрошувачка. Во оваа поле имате три можности за споредба – со просекот од претходната година, со истиот месец од претходната година и со претходниот месец.

Откако ќе го пополните предвидените полиња кликаете на “**Понатаму**” и се отвора нова страна.

Во горниот дел до страната е напишан називот на групата на производи за кои треба да се внесат потрошените износи (во денари). Под називот на групата стојат броеви од 1 -12 кои ги означуваат групите на производи за кои треба да го внесете Вашите трошоци. Групите на производи се соодветни на интернационалната класификацијата COICOP (*Classification Of Individual Consumption by Purpose*) практикувана од Заводот за статистика на Р.Македонија. Групите на производи кои се земени предвид во овој калкулатор за персонална инфлација се следните:

- 1) *Храна и Безалкохолни пијалаци;*
- 2) *Алкохолни пијалаци и Тутун;*
- 3) *Облека и Обувки;*
- 4) *Домување, Вода, Електрика и други горива*
- 5) *Покуќнина, Мебел, Одржување на покуќнина*
- 6) *Здравје*
- 7) *Сообраќај*
- 8) *Комуникации*
- 9) *Рекреација и Култура*
- 10) *Образование*
- 11) *Хотели и ресторани*
- 12) *Останати стоки и услуги*

Соодветно на класификацијата СОICOP секоја група на производи содржи и соодветна подгрупа на производи – во калкулаторот за персонална инфлација кои го изработи ЦЕА има 73 подгрупи на производи. Од стандардната класификација која ја објавува Заводот за статистика се изоставени следните под групи –Големи електрични апарати, Терапевтски помагала, Автомобили, Телефонски апарати и Други неспомнати услуги, од причина што нивната потрошувачка се одвива многу ретко, или за истите е тешко да се определи месечниот износ кој е потрошен. Подгрупите кои во периодот за кој пресметувате персонална инфлација, не претставуваат дел од вашата потрошувачка кошничка ги оставате празни. Откако ќе ја внесете потрошената сума (во денари), само за производите за кој имате издатоци во периодот, кликаете “*Следно*”. После тоа се отвора нова страна (група на производи), со нови под групи на производи за кои треба да го внесете износот кој сте го потрошиле. Истата постапка се повторува се додека не ги поминете сите 12 групи на производи (со нивните подгрупи).

Откако ќе ја внесете сумата која ја имате потрошена за секоја од групите на производи, кликаете “*Следно*” и се отвора следната страна.

На горниот дел од оваа страна стои износот кој го имате потрошено за избраниот период “*Вкупно потрошени средства ?денари*” и износот на вашата персонална инфлација.”*Вашата персонална инфлација изнесува ? %*”.

Под тоа стои текст во кој има информации за тоа колку изнесува Вашата персонална инфлација, кој е периодот на пресметка и споредба, колку би изнесувала сумата (во денари) доколку е потрошена во периодот со кој е извршена споредбата и колкав е разликата помеѓу потрошената сума во набљудуваниот период и периодот на споредба.

Исто така тука се појавуваат сите подгрупи на производи кои се дел од вашата потрошувачка кошница, заедно со нивните стапки на инфлација за пресметковниот период.

Износот на персоналната инфлација претставува просек од пондерираните стапки на инфлација од сите подгрупи на производи кои се дел од Вашата потрошувачка кошничка. Пондерите во овој просек претставуваат сумите потрошени за одделните подгрупи на производи.

На долниот дел од страната стои опција - ***“Повторно пресметај”***. Со избор на оваа опција Ви се дава можност да ги коригирате сумите потрошени за одделните подгрупи на производи и повторно да ја пресметате Вашата персонална инфлација.

На крај, графички е прикажан односот помеѓу персоналната инфлација која е пресметана и износот на просечната инфлација која е објавена од страна на Заводот на статистика на Р. Македонија (види слика бр.5). Со црвена боја е прикажана просечната (вкупна) стапка на инфлација за периодот, додека со зелена боја е прикажана стапката на персонална инфлација. Овој графички приказ е направен со цел да се споредат двете стапки, односно да се види дали влијанието на инфлацијата врз нашата потрошувачка кошничка (персоналната инфлација) е помало, или поголемо од влијанието на инфлацијата врз вкупната кошничка (според класификацијата на COICOP).

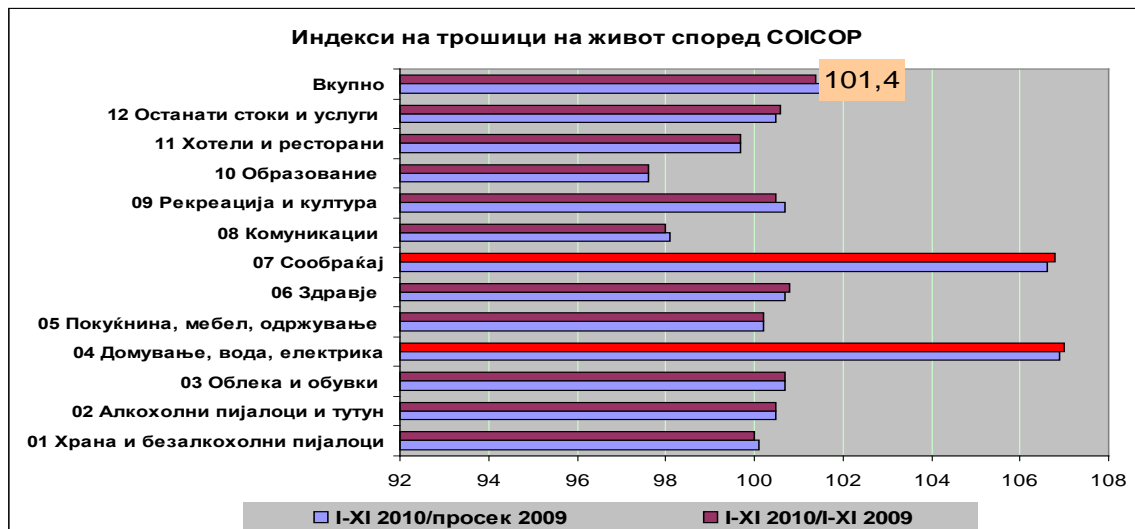
Доколку сакате повторно од почеток да ја пресметате Вашата персонална инфлација, за друг споредбен период, со нови износи кои се потрошени за различни подгрупи на производи, можете да ја одберете опцијата ***“Калкулатор”***, која се наоѓа во горниот лев агол од страната.

3. Анализа на резултатите од ЦЕА калкулаторот за персонална инфлација

Поради глобалната финансиска криза на глобално ниво инфлацијата беше многу ниска, поради што интересот за користење на калкулаторот за персонална инфлација во период 2008/2009/2010 беше доста скромн. Причината може да се бара во продолжените ефекти од глобалната рецесија која значајно се одрази на нивото на цените на најголемиот број производи и услуги, како на глобално ниво така и во Македонија. Со цел појасно да ги презентираме причините за скромниот интерес за пресметка на персоналната инфлација во наведениот период во табелата и на графиконот подолу е прикажано зголемувањето на цените на главните групи на производи и услуги според COICOP класификацијата според два соодноси: I-XI 2010/просек 2009 и I-XI 2010/I-XI 2009. Од табелата и графиконот јасно се гледа дека во овој период со исклучок на ***“Сообраќајот”*** и ***“Domuvawe, voda, elektrika i drugi goriva”*** кај останатите производи/услуги забележуваме незначително зголемување на цените или нивно намалување. Вкупното

зголемување на цените на производите/услугите во наведениот период изнесува скромни 1,4%.

Индекси на трошоци на живот според COICOP	I-XI 2010/просек 2009	I-XI 2010/I-XI 2009
01 Храна и безалкохолни пијалаци	100,1	100
02 Алкохолни пијалаци и тутун	100,5	100,5
03 Облека и обувки	100,7	100,7
04 Домување, вода, електрика и други горива	106,9	107
05 Покуќнина, мебел, одржување на покуќнина	100,2	100,2
06 Здравје	100,7	100,8
07 Сообраќај	106,6	106,8
08 Комуникации	98,1	98
09 Рекреација и култура	100,7	100,5
10 Образование	97,6	97,6
11 Хотели и ресторани	99,7	99,7
12 Останати стоки и услуги	100,5	100,6
Вкупно	101,5	101,4

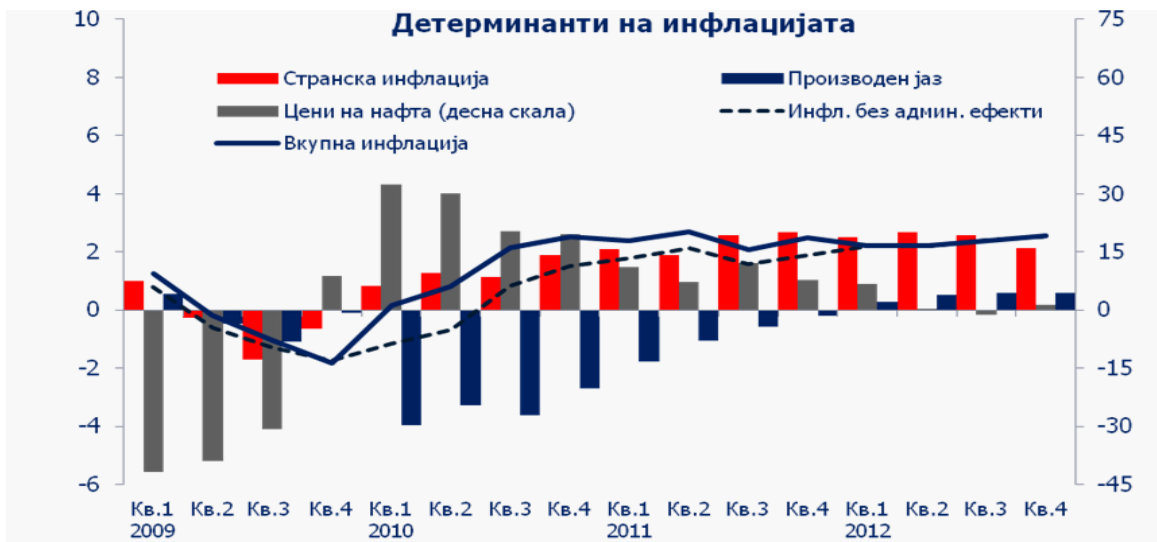

На следниот графикон е прикажан трендот на движење на инфлацијата и БДП од 2000 год. до денес. Од што јасно се гледа трендот на драстично намалување на општото ниво на цени/инфлацијата посебно во периодот 2008/2009

год., додека во 2010 год. имаме незначителен благ пораст (2009 год. крај на период на годишна основа влеговме во дефлација од -1,6% додека прв квартал 2010 од 0,7%). Ова не води до причината зошто интересот за користење на калкулаторот за персонална инфлација, (единствен во Р. Македонија) е доста скромен. Од друга страна на графиконот се гледаат и првите знаци на оправување македонската економија и скромниот раст на БДП, која за 2011 год. според НБРМ ќе се движи од 2-3%, а во ист интервал се очекува да се движи и инфлацијата.

Трендот на движење на инфлацијата и факторите кои имаат влијание врз истата според проценките и пресметките на НБРМ, се дадени на графиконот подолу.

Извор: НБРМ во 2010 година и планираните активности за 2011 година, Пресметки и проценки на НБРМ, Декември 2010

Според тоа базата врз основа на која е направена анализата која следува е ограничена (65 пресметки на персоналната инфлација кои се однесуваат на споредба на периодот 2009 во однос на 2008 година⁴, и тоа во неколку соодноси - I-XI 2009/I-XI 2008, I-XI 2009/просек 2008 и I-XI 2009/I-XI 2008 при што најкористен сооднос е I-XI 2009/просек 2008), што ни наметнува во анализата на резултатите да задржиме извесен процент на резерва. Меѓутоа тоа не треба да претставува пречка за изработката на овој прв прва анализа на персоналната инфлација по одделни групи (старосни, вработеност, образование, доход) во Р. Македонија. Оваа анализа ќе претставува модел и пример за изработка на следните извештаи/анализи, кои имајќи го во предвид оправувањето на глобалната економија и очекуваниот пораст на цените ќе го зголемат интересот за пресметка на персоналната инфлација и ќе креираат репрезентативна база за изработка на релевантни анализи во иднина.

Во овој дел на извештајот (пред да поминеме на анализа на базата од пресметките на персоналната инфлација со користење на ЦЕА калкулаторот) накратко ќе ја образложиме поврзаноста помеѓу два добро познати економски термини – (исто така добро познати во јавните финансии), кои имаат исклучително значење за нашата анализа и заклучоци. Овие два ефекти во рамките на нашиот извештај би можеле да се објаснат на следниот начин - Зголемување на цените (или

⁴ Интересот за пресметка на персоналната инфлација за периодот 2010 во однос на 2009 имајќи ги предвид движењата на цените на глобалните пазари и во Р. Македонија беше минимален/незабележлив.

други причини -зголемени даноци, невработеност), кои при дадено ниво на доход има ист ефект како истиот да се намалил (со исто ниво а доход можат да се купат помалку, или помала количина на производи/услуги) една индивидуа со ограничен/даден доход може да биде под влијание на **ефектот на доход и ефектот на супституција или во краен случај намалување или откажување од потрошувачката на определени производи или услуги** (се разбира постојат базични производи/услуги чија што побарувачка е нееластична – не реагира на промените на доходот). **Ефектот на доход** - зголемувањето на цените при дадено ниво на доход, го намалува расположливиот доход за потрошувачка што понатаму може да ги присили индивидуите да работат повеќе со цел да га компензираа изгубениот доход поради зголемените цени⁵. **Ефект на супституција** - зголемувањето на цените при дадено ниво на доход, го намалува расположливиот доход за потрошувачка што понатаму може да води кон супституција на определени производи и услуги чии што цени се зголемиле со други производи/услуги чии што цени се помалку зголемиле или се поевтини (се разбира постојат производи за кои тешко би можеле да се најдат супститути). Краен ефект би можел да биде драстична намалување на потрошувачката на определени производи/услуги (кои имаат прилично еластична побарувачка) или нивно целосно отстранување од потрошувачката кошница се додека нивните цени не се намалат, или додека расположливиот доход не се зголеми⁶. Според погоре образложеното ефектите од промената на цените врз индивидуалната потрошувачката не едноставно да се утврдат бидејќи тоа во најголем дел зависи кој од образложените ефекти ќе има најголемо влијание. Имајќи ја предвид енормно високата стапка на невработеност (во 2010 год. според НБРМ се движи околу 32%), ниските доходи, сензитивноста на цените во однос на глобалните движења и сензитивноста на потрошувачката во однос на цените/доходот во Македонија ефектот на доход би делувал само на ограничен процент од популацијата додека во најголем дел би делувал ефектот на супституција и намалување/откажување од потрошувачката на определени производи/услуги).

Во продолжение ќе биде презентирана структурата на индивидуите кои ја пресметале нивната персонална инфлација во наведениот период, по што следува и

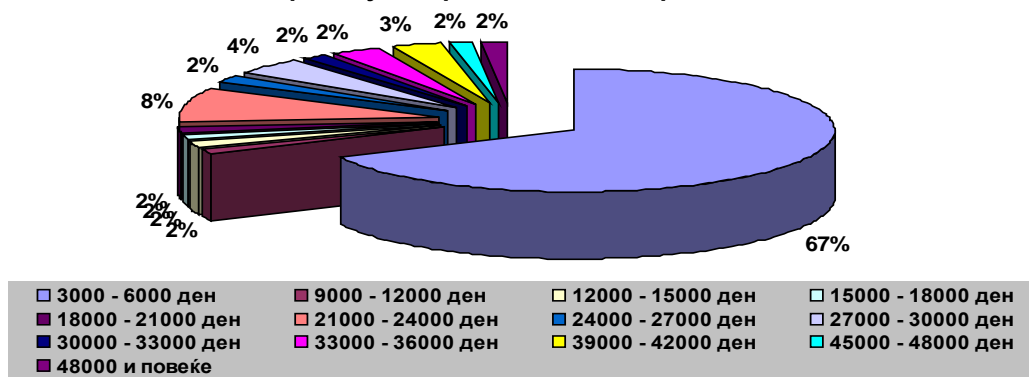
⁵ Ова се разбира е теоретска претпоставка, која во земја како што е Р. Македонија со една од нависоките стапки на невработеност во Европа, е тешко остварливо.

⁶ Во економската литература се разликуваат повеќе типови на добра: Супериорни - Добра чија набавка по достигнување на одредено ниво на доход се зголемува, Инфериорни добра - Добра чија набавка по достигнување на одредено ниво на доход се намалува, нормални добра – Добра чија побарувачка се намалува/зголемува кога нивото на доход се намалува/зголемува.

анализа на персоналната инфлација по одделни групи - старост, вработеност, образование, доход и број на членови во фамилијата.

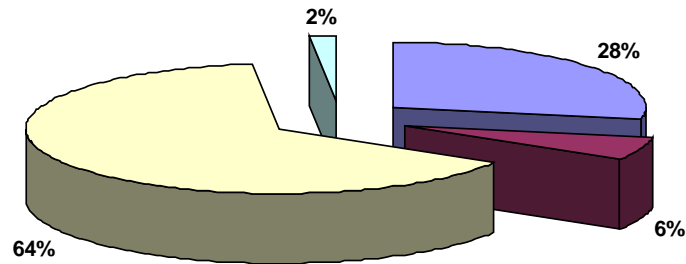
Најголем број од пресметките на персоналната инфлација (дури 67%) ја направиле индивидуи кои имаат многу низок месечен приход, во интервал од 3000 до 6000 ден. Ова покажува дека општествена група која има најнизок месечниот приход е можеби најзаинтересирана за пресметка (користење на калкулаторот) на промената на цените на производите и услугите кои се дел од нивната потрошувачка кошничка. Ограничените можности на пазарот на труд за остварување дополнителен приход со цел да се задржи постојното ниво на потрошувачка и енормно ниските месечни приходи (3000 -6000 ден) кои ги има оваа група одт во прилог на тоа дека во најголем дел би делувал ефектот на супституција и намалување/откажување од потрошувачката на определени производи/услуги). Според тоа креаторите на економската политика при креирање мерките и политиките треба да ја имаат во предвид ранливоста на оваа општествена група на промената на цените.

Структура на корисниците на ЦЕА калкулаторот за персонална инфлација според месечниот приход

Најголем број од пресметките на персоналната инфлација (дури 64%) ја направиле индивидуи кои имаат основно образование, додека 28% се со завршено високо образование.

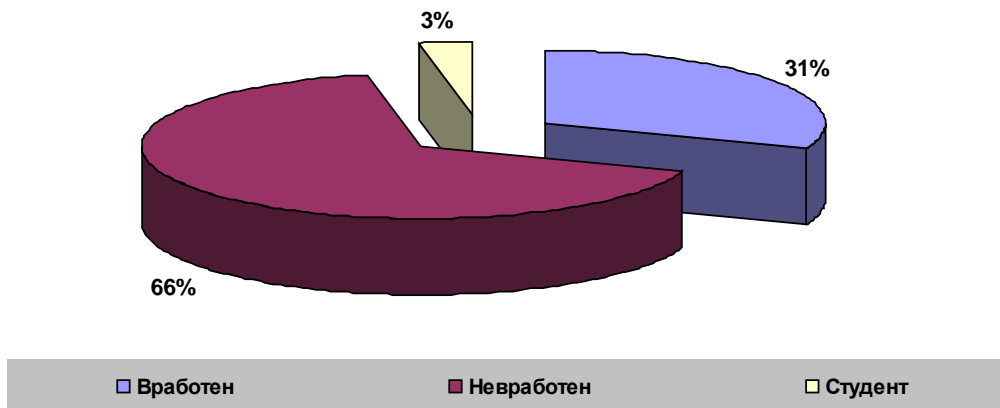
Структура на корисниците на ЦЕА калкулаторот за персонална инфлација според образование

■ Високо ■ Средно ■ Основно ■ Друго

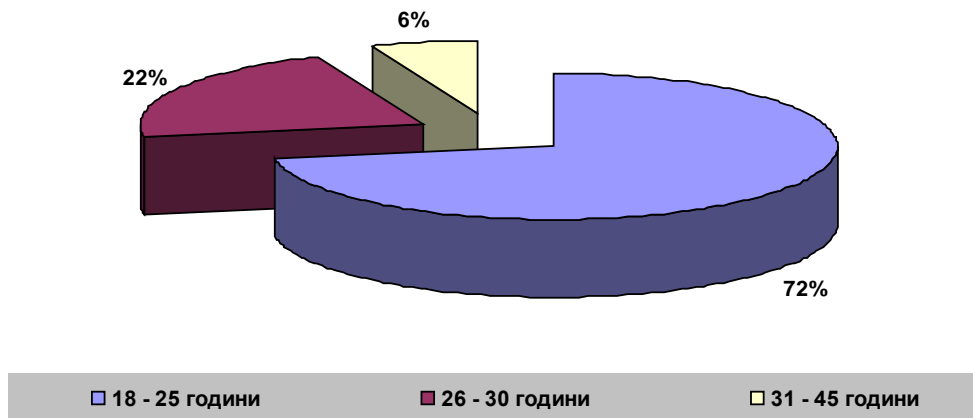
Најголем број од пресметките на персоналната инфлација (дури 66%) ја направиле индивидуи кои се невработени, додека 31% се вработени. Оваа структура исто така покажува дека невработените (кои во најголем дел се со многу низок месечен приход) биле најзаинтересирани за пресметка (користење на калкулаторот) на промената на цените на производите и услугите кои се дел од нивната потрошувачка кошничка, односно за пресметка на персоналната инфлација. Ограничените можности на пазарот на труд за остварување дополнителен приход со цел да се задржи постојното ниво на потрошувачка одат во прилог на тоа дека во најголем дел можеби бил присутен ефектот на супституција и намалување/откажување од потрошувачката на определени производи/услуги). Според тоа креаторите на економската политика треба да ја имаат во предвид осетливоста на оваа општествена група на промената на цените при креирањето на економските и социјалните мерки, во периодите на драстичен пораст на цените.

Структура на корисниците на ЦЕА калкулаторот за персонална инфлација според статусот - вработен/невработен/студент/друго

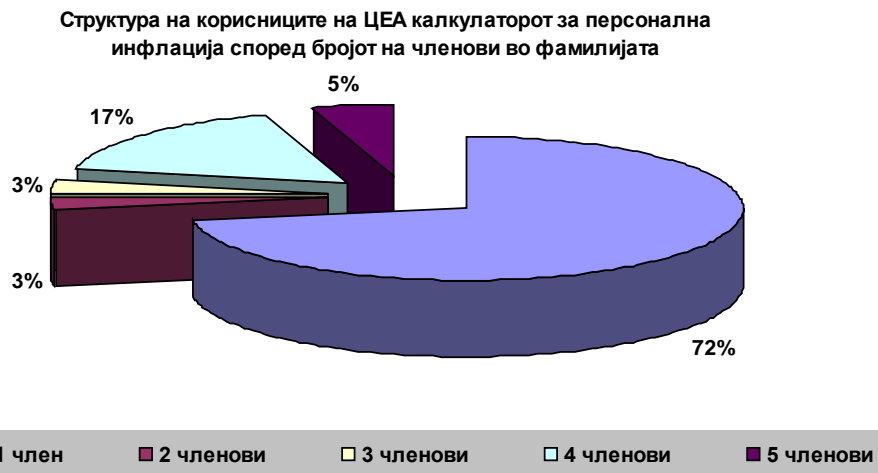

Најголем број од пресметките на персоналната инфлација (дури 72%) ја направиле индивидуи кои се на возраст од 18 до 25 години, додека 22% се на возраст од 26 до 30 години.

Структура на корисниците на ЦЕА калкулаторот за персонална инфлација според возраста

Најголем број од пресметките на персоналната инфлација (дури 72%) ја направиле индивидуи кои се самци (1 член – имајќи предвиде дека најголем дел од индивидуите се на возраст од 18 до 25 години), додека 17% (што не е за занемарување) се индивидуи од фамилии со 4 членови.

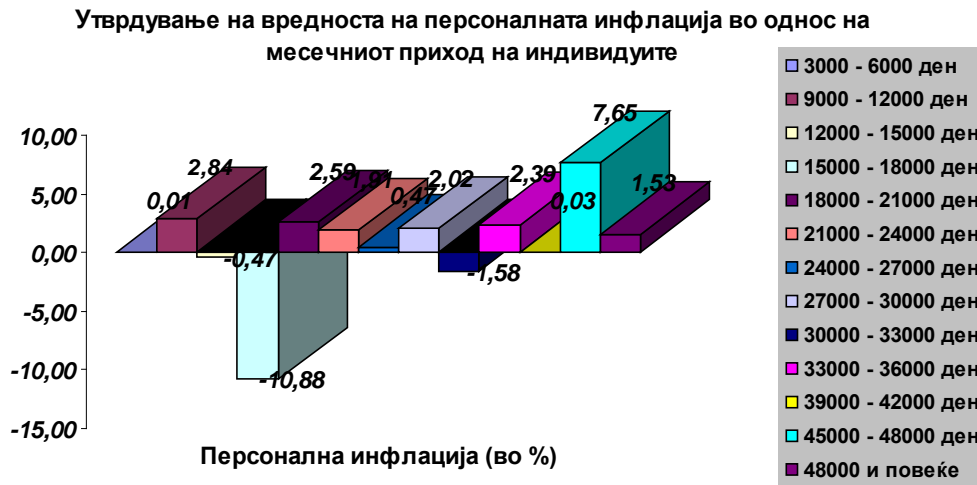

Во продолжение ќе биде анализирана персоналната инфлација на одделни групи по: старост, вработеност, образование, доход и број на членови во фамилијата.

Најголема персонална инфлација (високи 7,65%) имаа индивидуите кои имаат прилично висок месечен приход од 45.000 до 48.000 денара. Можно објаснување е дека индивидуите со повисок личен доход трошат поголем асортиман на производи/услуги (тука треба да се има предвид поделбата добрата на супериорни и инфериорни и нивниот пораст на цените) - поголеми потрошувачи (додека во периодите на зголемување на цените имаат поголем простор да го задржат постојаниот обем и структура на потрошувачката дури и по повисоки цени) па според тоа порастот на цените има поголемо влијание на нивните лични буџети. Од друга страна и покрај глобалната криза и општиот пад на цените на производите/услугите постојеја некои групи на производи/услуги (*просек 2009/просек 2008* - Домовна, вода, електрика и други горива 105,2; Алкохолни пијалаци тутун 103,3; Здравје 103; Хотели и ресторани 102,2) кај кои имаше пораст на цените и нивното не може да се исклучи⁷. На почетокот веќе спомнавме дека се работи за скромна база па според тоа тешко можеме да зборуваме за некои движење на персоналната инфлација според одделни доходовни групи. Меѓутоа сепак се забележува некој благ тренд на пораст на

⁷ Во период и на економски кризи кога имаме постојат производи/услуги (посебно луксузните добра) чии што цени и побарувачка се не го следат општиот тренд на пад на цените. Тука може да ги спомнеме литературата добро познатите ефекти кои отстапуваат од законот на побарувачката : Вебленов снобовски ефект ; Гифенов парадокс (инфериорни); Инфлационо-шпекулативен ефект (трајни) (психолошки ефект)

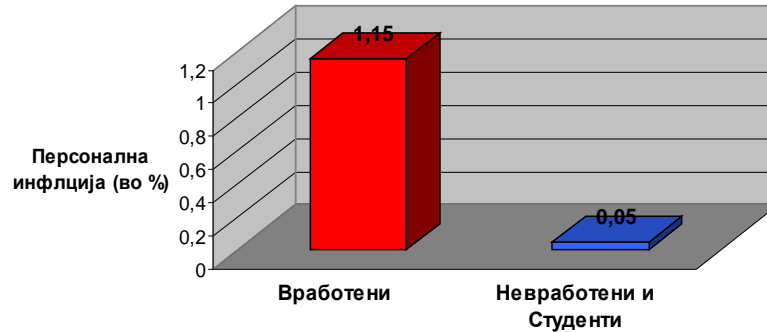
персоналната инфлација со порастот на месечниот приход (со извесни исклучоци)⁸

Персоналната инфлација во групата на вработени изнесува 1,15%, додека кај невработените и студентите изнесува, незначителни 0,05%. Можно објаснување е дека вработените, за разлика од невработените и студентите се во состојба да работат повеќе, да остварат поголем доход како компензација за порастот на цените, (ефектот на доход), да не ја супституираат или намалуваат потрошувачката и покрај зголемувањето на цените на производите и услугите, со цел да го одржат постојното ниво на потрошувачка - кое се разбира заради поголемиот доход и поголемата потрошувачка е повеќе изложено на влијанието на цените.

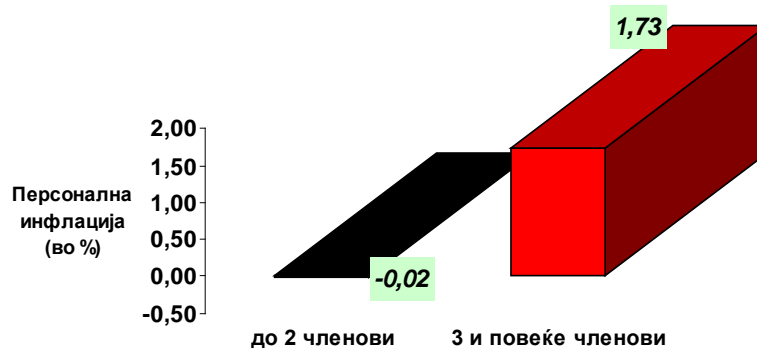
⁸ Веќе спомнавме дека работиме со скромна база па според тоа тешко можеме да зборуваме за некои движење на персоналната инфлација според одделни групи и според одделни законитости. Во иднина со проширување на базата ќе бидеме во можност нашите претпоставки да ги потврдиме или негираме.

Утврдување на вредноста на персоналната инфлација според статусот - вработен, невработен и студент

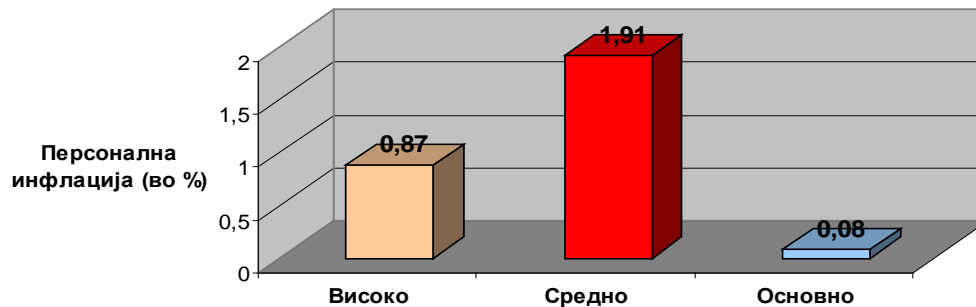
Персоналната инфлација во групата која има 3 и повеќе членови во фамилијата изнесува 1,73%, додека во групата која до 2 членови во фамилијата изнесува -0,02%. Ова може да се поврзе со структурата/портфолиото на производи и услуги кои ги користи фамилија со 4 и повеќе членови и фамилија до 2 члена (како и доходот потребен за реализација). Можно објаснување е дека фамилиите со повеќе членови имаат поголемо и широко потрошувачко портфолио и поради тоа се позасегнати од промените на цените на одделните производи и услуги за разлика од фамилиите со помалку членови. Исто така фамилиите со повеќе членови потешко можат да прибегнат кон ефектот на супституција имајќи предвид дека се работи за голем број на производи/услуги кои го користат членови на фамилијата кои имаат различни потреби/различна возраст, а покрај тоа постојат поголем број на производи/услуги чие користење не може да се намали/престане и на тој начин да се избегне ефектот од порастот на конкретните цени.

Утврдување на вредноста на персоналната инфлација на индивидуите во однос на бројот на членови на фамилијата

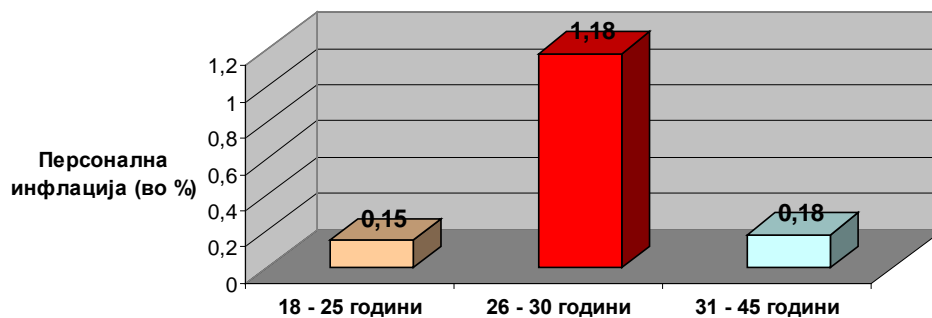
Најголема персонална инфлација од 1,91% имаат индивидуите кои имаат средно образование, индивидуите кои имаат високо образование имаат персонална инфлација од 0,87%, додека индивидуите со основно образование имаат најниска персонална инфлација од 0,08%.

Утврдување на вредноста на персоналната инфлација на индивидуите според образованието

Најголема персонална инфлација од 1,18% имаат индивидуите кои имаат од 26 до 30 години, индивидуите кои имаат од 31 до 45 години имаат персонална инфлација од 0,18%, додека индивидуите од 18 до 25 години имаат најниска персонална инфлација од 0,15%.

Утврдување на вредноста на персоналната инфлација на индивидуите според возраста

4. Очекувани идни резултати

✓ Полињата кои беа пополнети на почетната страна претставуваат кратка анкета, уникатна база и ни даваат можност да ја анализираме потрошувачката и инфлацијата по различни – старосни, образовни, доходовни и социјални групи. Покрај можноста за анализа оваа анкета ни овозможува во иднина да изработуваме разни извештаи кои ќе бидат јавно достапни и ќе го зголемат Вашето знаење и информираност во овој домен.

Извештајот/анализата која ја изработивме, иако финансиран на скромна база (детерминирана од движењето на глобалните цени поради глобалната криза) треба да претставува модел и пример за изработка на следните извештаи/анализи, кои имајќи го во предвид оправувањето на глобалната економија и очекуваниот пораст на цените ќе го зголемат интересот за пресметка на персоналната инфлација и ќе креираат репрезентативна база за изработка на релевантни анализи во иднина.

✓ Преку побројно посетување на сајтот на калкулаторот, очекуваме да ја измериме перципираната инфлација на разни групи на луѓе преку стратификација според возраст, приходи, вработеност и број на членови во фамилијата. На овој начин ќе добиеме процент кој би можел да се спореди со инфлацијата измерена од страната на Заводот на Статистика на Република Македонија и на тој начин да се постигнат неколку ефекти:

- подлабока анализа на мерењето на инфлацијата во Македонија преку групи, подгрупи и артикли,
- креирање препораки за евентуално ревидирање на методологијата на пресметка на инфлацијата.
- дебата и препораки за начинот на мерење на инфлацијата по одредени групи на население.
- дебата и предлог мерки за влијанието на порастот на цените на определени групи на производи/услуги врз определени општествени групи според - старост, вработеност, образование, доход и број на членови во фамилијата.

Се надеваме дека калкулаторот за персонална инфлација кој го изработивме, единствен во Р. Македонија, ќе Ви овозможи да добиете вистински информации за влијанието на инфлацијата врз вашата потрошувачка кошничка (семеен буџет), што е единствено важно за вас. Податоците кои ги добивате од Заводот за статистика и разни други медиуми за висината на стапката на инфлацијата, нема повеќе да предизвикуваат несигурност и страв кај Вас, поради тоа што во секој момент можете да проверите дали навистина објавената стапка на инфлација е иста со персоналната стапка на инфлација која е релевантна за Вас. На крај мораме да ја

спомнеме изреката “Едни јадат ориз, други месо, трети зелка – а сите заедно јадат сарма”, ова со наједноставни зборови го објаснува начинот на кој е пресметана просечната стапка на инфлација во нашата економија. Меѓутоа овој калкулатор ќе направи промена и ќе ви овозможи да дознаете во која група припаѓате.

Изработиле

М-р Борче Треновски
Аналитичар
Центар за Економски Анализи (ЦЕА)

Христијан Ристески
Економист
Центар за Економски Анализи (ЦЕА)

М-р Марјан Николовски
Претседател
Центар за Економски Анализи (ЦЕА)

Миле Насковски
ИКТ
Центар за Економски Анализи (ЦЕА)

Декември, 2010
Скопје